

דף שבועי

בס"ד

פרשת ואתחנן, תשפ"א, מספר 1428

מי ינחמך? על העקרונות בניחוח אבלים אייל ורד

כאשר התכלית בניחוח אבלים היא לתת לאבל את המקום והזמן לעכל את אבלותו שלו.

הדבר דומה לתופעת כאבי הפנטום הידועה. איבר שנכרת ממשיך לכאוב, מפני שמרכז הכאב הנמצא במוח לא התרגל עדיין לעובדה שהאיבר הזה איננו. קרוביו של אדם הם חלק מאיברי נפשו. ההורים מלווים אותנו מיום לידתנו, ופטירתם משולה לכריתת איבר נפשי. הדיבור והסיפור עליהם מסייע לנו להשלים עם כריתת האיבר הזה. כך האבל זקוק לזמן ולהקשבה פעילה של המנחמים, שישאלוהו שאלות שיעזרו לו לפתוח פתח לספר על הנפטר, ובכך לעכל את אובדנו.

ה"שולחן ערוך" ממשיך ומבקש מהמנחמים לגלות רגישות גם למקום שבו ראוי להפסיק אפילו את ההקשבה: "כיוון שנענע האבל בראשו אינם רשאים לישיב אצלו". האבל נמצא למעשה במצב שבו אין הוא אדון לזמנו; בכל רגע מגיעים מנחמים, אך אין האבל 'חפצא' של קיום מצווה, אלא הוא 'גברא'. וככה הוא זקוק גם למנוחה או לזמן שתיקה או זמן עם עצמו. ולכן על המנחמים להיות רגישים ולשים לב לרמזים, ולכך שאין הם מכבידים על האבל יותר מדי.

אם כך, הגעה לבית האבל על מנת להקשיב, ומתן תשומת לב ליכולתו של האבל עצמו לקבל מנחמים – הם הבסיס להלכות נחמה.

בלי ועדות חקירה

ה"שולחן ערוך" מביא בהלכה הבאה יסוד חשוב נוסף:

ואל יאמר אדם לאבל: מה לך לעשות כי אי אפשר לשנות, שזהו כגדוף, דמשמע הא אם אפשר לשנות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירת הש"י מאהבה.

פעמים שהבא אל בית האבלים דומה בעינינו כמי שנקלע לוועדת חקירה לנסיבות המוות. מה עשו בני המשפחה ומה אפשר היה לעשות אחרת. יש המגדילים לעשות ומשיאים עצות לאבלים ומעלים תהיות כאלו ואחרות, מה היה קורה אם היו עושים אחרת.

בית האבלים אינו ועדת חקירה, ואין תפקיד המנחמים לעסוק בזה. יש בכך בדרך כלל סקרנות שאינה במקומה ולעיתים חטטנות יתר. קו ברור עובר בין הפעולות עד רגע המוות – שם יש לברר

הימים הללו הם ימי נחמה. ניחוח אבלים הוא אחת המצוות של חסד בגופו, כפי שכותב הרמב"ם בפרק א' מהלכות פאה:

וגמילות חסדים, הוא שם נופל על שני ענינים מן המצוות, האחד שיעזור האדם לישראל בממונו כגון צדקה ופדיון שבויים, והשני שיעזור אותו בגופו כגון ניחוח אבלים, וללוות את המתים, ולבוא לחופת חתנים, ודומה לזה.

מעגלי נחמה עוטפים את חיינו כאחד הדברים הקבועים ביותר. ובכל אופן, הניסיון מעיד שרבים אינם יודעים כיצד נכון לנחם, ומהם הצרכים האמיתיים של האבל הזקוק לנחמה. סיבות רבות לדבר ואנו ננסה לעקוב אחריהן ולראות כיצד זיהו אותם חכמינו, ונתנו להם מענה מדויק ברצף של הלכות המבטאות הבנה עמוקה ביותר בנפש האדם, וביכולת להחזיר למעגל החיים והתקווה מי שעבר טראומה עקב אובדן אחד מיקיריו.

כך כתב ה"שולחן ערוך":

אין המנחמים רשאים לפתוח, עד שיפתח האבל תחלה. והאבל מיסב בראשו, וכיון שנענע האבל בראשו, בענין שנראה שפוטר את המנחמים, אינם רשאים לישיב אצלו (יר"ד הלכות אבילות, סימן שעו סעיף א).

כאן מונחת ההגדרה הבסיסית ביותר בהלכות ניחוח אבלים. הצורך הבסיסי ביותר של האבל הוא לספר, לדבר ולתאר, והמנחמים הם הקהל שלו. פעמים רבות נוכל לראות אבלים שחוזרים על עצמם ומספרים את אותו הסיפור פעם אחר פעם. לפיכך, ההלכה מורה לנו להגיע לבית האבלים בעמדת הקשבה ולא בעמדת דיבור.

הוראה זו מציבה בפנינו ניסיון לא קל, מפני שאירוע של מוות מציף אצל כל אחד מאיתנו רגשות לא פשוטים, הנובעים מזיכרון אישי על אבל שחווינו אנחנו, בצער בכאב או בקושי. אולם תיאור חוויות אישיות אלו אינו מסייע לאבל, אלא אדרבה; אנו מציפים אותו ומעסיקים אותו בכאב לו לא,

* הרב אייל ורד רב קהילת יחדיו, פתח-תקווה, חבר הנהלת צהר, ומרצה במכון הגבוה לתורה והמדרשה לנשים, אוניברסיטת בר-אילן.

ומת וקבל עליו תנחומין ואף אתה קבל תנחומין... א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתי צערו של דוד המלך.

נכנס ר"א בן [עזריה] ערך. כיון שראהו אמר לשמשו טול לפני כלי ולך אחרי לבית המרחץ לפי שאדם גדול הוא ואיני יכול לעמוד בו. נכנס וישב לפניו ואמר לו: אמשול לך משל למה הדבר דומה? לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון. בכל יום ויום היה בוכה וצועק ואומר אוי לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה מקרא נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא ויש לך לקבל עליך תנחומים כשחזרת פקדונך שלם. א"ל ר' אלעזר בני נחמתי כדרך שבני אדם מנחמין.

התלמידים נכנסים ומזכירים לרב את הדרשות הרבות ששמעו ממנו מן הסתם. הדרשות עוסקות באבל כעניין אוניברסלי (אדם הראשון), בקבלת הדין (אהרון), בחוסר היכולת שלנו להבין את מעשה הבורא יתברך (איוב), ובחיוב להמשיך בחיים הלאה (דוד). אך נפשו של הרב הגדול לא נחה. אין הוא זקוק כעת לדרשות! הוא זקוק לנחמה. גם הרב הגדול הוא אדם, והוא צריך נחמה. ונחמה היא קודם כול עניין אישי, שמדבר על הנפטר ומנכיח אותו בחיים.

רק משנכנס רבי אלעזר בן ערך הוא קיבל את ששאלה נפשו. ראשית, רבי אלעזר נכנס וישב לפניו, בעוד שהתלמידים הקודמים נכנסו ומייד אמרו דרשה. שנית, רבי אלעזר דיבר על הבן שהיה לו; סיפר עליו סיפורים ותיאר אותו. אין דבר שנפשו של האבל מבקשת יותר מאשר סיפורים על הנפטר. רק אחר כך מסגר רבי אלעזר את האבל על ידי שימוש במשל הפיקדון; החיים שניתנים לנו הם פיקדון, ואתה הרב עשית כל שביכולתך כדי שיהא הפיקדון שלם בשעת החזרתו בשלום.

נענה לו רבן יוחנן ואמר: נחמתי כדרך שבני אדם מנחמים. לא דרשות ביקשתי, ולא שיעורים. ביקשתי משהו שיספר לי על בני וישקיט את נפשי הסוערת. וכך עשה רבי אלעזר.

ניחום אבלים היא מצווה חשובה והיא מעשה של חסד בגוף ממש, אך יש לדעת כיצד לקיימה. עיקר העיקרים הוא שישים המנחם את עצמו בצד ולא ייתן לשטף הרגשות ההומים בקרבו להשתלט על האירוע. לא המנחם הוא העיקר אלא האבל, ויש לכוון את מעשינו לצרכיו ולנחמו כדרך שמנחמים בני אדם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ולעשות, לבין מה שקרה אחרי המוות. המוות הוא גזירת המקום, והרבה שלוחים לו למקום, כאלה ואחרים. העיסוק בסיבות הפטירה אינו מקדם דבר ואינו תורם לנחמה, ופעמים שעיסוק זה מציף רגשות אשם סמויים הקיימים אצל האבלים.

ההלימה

יסוד נוסף המתברר מהלכות אבלות הוא יסוד ההלימה: ההתאמה בין המנחם לבין המנוחם: המוצא את חבירו אבל בתוך ל' יום, מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלום. לאחר ל' יום, שואל בשלום ואינו מדבר עמו תנחומים כדרכו, אלא מן הצד, שאינו מזכיר לו שם המת, אלא אומר לו: תתנחם (שולחן ערוך יו"ד שפ"ה).

האבל עובר תהליך; אוננות, קבורה, שלושה, שבעה ושלושים – עד שנה. כל תחנה מוליכה אותו למקום אחר ומעבירה אותו שלב נוסף בדרך לחזרה מלאה לחיים. והנה כעת פוגש את האבל מנחם, שמשום מה לא ידע על אבלותו.

ההלכה מזהירה אותנו לשים לב ולא להחזיר את האבל לאחור. יש להתאים את הנחמה לשלב שבו האבל נמצא. אם הוא נמצא כבר לאחר שלושים יום, אין לדבר איתו תנחומים כאילו אנחנו באמצע השבעה, למרות שהמנחם מוצף רגשות, שהרי רק כעת נודע לו על כך שחברו אבל. ההלכה אומרת לו: עצור! תנחם מן הצד, בדרך עקיפה. התאם את עצמך לאבל העומד לפניך ותכבד את התהליך שהוא עבר. הוא נמצא כבר במקום אחר.

ניחמתי כדרך שבני אדם מנחמים

פעמים שהאבל הוא אדם גדול, שבעצמו ניחם אבלים רבים במשך ימי חייו. ואם כך, המנחמים אומרים לעצמם: 'מה יש לנחם כאן? הרי הוא יודע את כל הדרשות בעצמו. לא נותר לנו אלא להזכיר לו את מה שלמדנו בעצמנו ממנו'. על מקרה כזה מסופר באבות דרבי נתן (פרק יד):

כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו.

נכנס רבי אליעזר וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל אדם הראשון היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין. א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתי לי צערו של אדה"ר.

נכנס ר' יהושע וא"ל רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל איוב היו לו בנים ובנות ומתו כולם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל תנחומין. ומניין שקבל איוב תנחומין שנא' (איוב א): "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך". א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתי לי צערו של איוב.

נכנס ר' יוסי וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך, א"ל אמור. א"ל אהרן היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין, שנאמר: (וי' י) "וידם אהרן", אין שתיקה אלא תנחומין ואף אתה קבל תנחומין. א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתי צערו של אהרן.

נכנס ר"ש וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך, א"ל אמור. א"ל דוד המלך היה לו בן